Českobratrská literatura v knihovně posledních Rožmberků

Lenka Veselá

Summary: Literature Relating to the Czech Brethren in the Library of the Last Rosenbergs. In contrast to what we know about what was produced by the printing works of the Unity of Brethren, we have far less information about the distribution of this literature and reflection on it. Taking the example of the well-known Rosenberg library, which in the early 17th century contained a unique collection of 44 works printed by the Brethren and 17 manuscripts, this article presents the literature of the Bohemian Brethren as an opportunity for communication between the Unity of Brethren and the aristocratic court on the one hand, and between the aristocratic milieu and its wider environment on the other. Analysis of the Rosenberg collection of Bohemian Brethren literature has shown that its size and overall character was closely related to the changing personal relationship of Petr Vok to this church, and to his increasing personal political involvement. Not only in the period before Vok's public conversion to the Unity of Brethren in 1584, but throughout the 1580s and 1590s as well, this type of literature was not a priority among the Rosenberg acquisitions: Petr Vok acquired Brethren prints and manuscripts mainly through occasional and random purchases or gifts. A significant change did not occur until the beginning of the 17th century, when what had until then been more of a random set of items took on the features of a genuine collector's compilation. Publications from the Kralice printing works were purchased systematically and on a large scale, priority was given to items whose content related to the Brethren's confessions of faith and apologetic writings, printed books and manuscripts that were unavailable were copied at the Rosenberg court, and interest in Brethren literature was also reflected in the external appearance of the books by means of expensive binding and the use of specially created supralibros. Although the systematic acquisition of Brethren literature was subject to the overall supervision of Rosenberg himself, it would appear that an increasingly large number of people from Rosenberg's circle came to have a direct influence on the type of books that were purchased in terms of content. These people included friendly noblemen who were members of the Brethren, ministers and preachers of the Unity, and Vok's librarian Václav Březan. In conclusion it is therefore possible to say that religious reasons were of less importance in building up the Rosenberg collection of Brethren books, the main role was played by an interest in collecting combined with political and social factors.

Bratrskému knihtisku byla ze strany historiků v posledních desetiletích zaslouženě věnována mimořádná pozornost. Za všechny práce musím na tomto místě vzpomenout především badatelský odkaz Mirjam Bohatcové. Její studie důsledně se opírající o prameny budou jistě využívány ještě mnoha generacemi badatelů.[1] Přitom je možné konstatovat, že ve srovnání s našimi znalostmi o vydavatelských aktivitách Jednoty bratrské máme mnohem méně informací o distribuci a reflexi této literatury. Tato situace je mimochodem příznačná i pro výzkumy, které se týkají šlechtického prostředí raného novověku, přestože pro jeho zkoumání jsou k dispozici nejlépe a nejuceleněji dochované prameny. Nahodilost dokladů o prodeji, darování, půjčování, či dokonce o čtenářské recepci bratrských knih je dána především tím, že vedle korespondence stále zůstávají hlavním zdrojem podobných údajů dochované knižní celky, nebo alespoň jejich dobové soupisy (katalogy či inventáře). Ty však pro české šlechtické knihovny předbělohorského období až na výjimky neexistují. V případě samotných knih se pak většinou musíme spokojit jen s nahodile dochovanými exempláři, které vypovídají jen málo o celkové struktuře původní knihovny a jejím obsahovém složení.

Vzácnou výjimkou je v tomto ohledu knihovna pánů z Rožmberka, která se svou velikostí (obsahovala zhruba 10 000 knih) řadila na počátku 17. století k největším knižním sbírkám v celé střední Evropě. Bohužel, ani ona se v důsledku historických okolností nedochovala jako kompaktní celek (její torza je možné identifikovat v mnoha evropských, zejména pak švédských knihovnách), avšak díky podrobnému a na svou dobu precizně zpracovanému katalogu Václava Březana z let 1601–1609 můžeme systematicky a v úplnosti zkoumat její obsahovou skladbu.[2]

Březanův katalog je proto jediným a skutečně jedinečným dokladem toho, že se v rožmberské knihovně nacházel na svou dobu rozsáhlý soubor děl, jejichž autorství lze s větší či menší jistotou přisuzovat členům Jednoty bratrské.[3] Konkrétně se jedná o 44 bratrských tisků z let 1508

[1] Soupis prací Mirjam Bohatcové byl uveřejněn in: Folia Historica Bohemica 13, 1990, s. 513–523, pokračování sestavila Anežka Baďurová, in: Sborník k 80. narozeninám Mirjam Bohatcové, Praha 1999, s. 375–378.

[2] Lenka Veselá, Rožmberská knihovna a její katalog (K možnostem využití rukopisných historických katalogů jako pramene), in: K výzkumu šlechtických, měšťanských a církevních knihoven „Čtenář a jeho knihovna“, ed. Jitka Radimská, (Opera Romanica 4), České Budějovice 2003, s. 109–118; komplexní rozbor a zhodnocení této knihovny ve středoevropském kontextu Lenka Veselá, Knihy na dvoře Rožmberků, Praha 2005.

[3] O bratrské – zejména rukopisné – literatuře v rožmberské knihovně se jako první výčtovým způsobem zmínila Milada Jedličková, Rožmberská knihovna a katalog Václava Bře-

až 1609 a o 17 rukopisů, až na výjimky nedatovaných.[4] Míra dochování bratrských děl rožmberské provenience (z rukopisů se do dnešních dnů dochovaly dva, tisků celkem jedenáct) je o něco větší, než je odhadovaný průměr u zbývající části této knihovny. Vysvětlení této pro nás příznivé situace je jednoduché: Petr Vok nakupoval řadu bratrských tisků – především z pozdní produkce kralické tiskárny – ve vícero exemplářích, čímž se pravděpodobnost, že se alespoň některý z nich „dožije" našich časů, výrazně zvýšila. Nutno však podotknout, že žádná z těchto dosud existujících knih, uložených dnes především ve švédských městech Strängnäs, Stockholm a Västerås, v podstatě neobsahuje přímé svědectví o jejich aktivním používání či doklad o četbě na rožmberském dvoře. Jejich hodnota však spočívá v tom, že se v případě několika spisů z první poloviny 16. století jedná o unikátní exempláře dochované pouze z bývalé rožmberské knihovny.[5] Uvědomíme-li si navíc, že se v Březanově katalogu objevují i další záznamy o několika dnes již neznámých bratrských rukopisech, a dokonce i o tiscích, je jasné, že se skutečně jednalo o ojedinělou sbírku bratrské literatury.

Cílem tohoto textu ale není její obsahová analýza, spíše chci tento knižní celek představit jako komunikační prostor mezi Jednotou bratrskou a rožmberským dvorem na straně jedné a mezi šlechtickým prostředím a jeho širším okolím na straně druhé. Pokusila jsem se proto – byť někdy jen hypoteticky – zmapovat cesty, kterými tyto knihy putovaly na rožmberský dvůr, a také roli, jakou získala tato specifická sbírka v rámci rožmberské knihovny v době jejího vrcholného rozvoje. V jejím rámci totiž bratrské knihy představují výjimečný soubor, u něhož můžeme – vzhledem k vazbám Petra Voka a jeho okolí k Jednotě bratrské – předpokládat, že jejich získávání podléhalo určitým pravidlům. Bude nás tedy zajímat, kdo a jak se na podobě této sbírky podílel a do jaké míry se do ní promítl proměnlivý vztah Petra Voka k této náboženské společnosti. Protože by odborníci na bratrskou literaturu měli v budoucnu věnovat tomuto unikátnímu souboru pozornost i po obsahové stránce, je na závěr tohoto příspěvku připojen jeho soupis se základní bibliografickou identifikací.

---

zana, in: Knihovna. Vědecko-teoretický sborník 1962, Praha 1962, s. 194–196; více Veselá, Knihy, s. 185–186.

[4] V soupise, který je zařazen na závěr tohoto příspěvku, jsou podchycena bratrská díla vydaná na dnešním území Čech a Moravy, a to jak v institucionálních tiskárnách Jednoty bratrské, tak i v tiskárnách spřátelených tiskařů. Pokud jde o rukopisy, eviduji zde především ty, jež ve svém katalogu za bratrská označit sám Václav Březan, a díla, u nichž díky uvedenému autorovi není pochyb o jejich bratrském původu.

[5] Poprvé o nich referovala Flora Kleinschnitzová, Seltene Bohemika des XVI. Jahrhunderts in schwedischen Bibliotheken, Uppsala 1931.

Petr Vok z Rožmberka se sice k Jednotě bratrské otevřeně hlásil již od osmdesátých let 16. století, ale jejím bezvýhradným stoupencem – podobně jako Václav Budovec z Budova či Karel ze Žerotína – se však nikdy nestal. Časté výtky bratrských kazatelů k Vokově chování či k jeho vlažnému náboženskému postoji však nic nezměnily na tom, že poslední Rožmberk – vzhledem ke svému postavení – představoval pro tuto církev důležitý opěrný bod na politické scéně předbělohorských Čech.[6] Mimořádný zájem Petra Voka o knihy a knižní sběratelství přitom otevíral další prostor, ve kterém se Jednota bratrská mohla s touto složitou osobností „setkat" a připoutat jeho, poněkud kolísavý, zájem o bratrské záležitosti.

Sedmdesátá až devadesátá léta 16. století

O Petru Vokovi i jeho ženě Kateřině z Ludanic se traduje, že bratrskou literaturu skutečně rádi četli.[7] Ostatně sám Petr Vok se v roce 1584 v tomto smyslu vyjádřil během slavnostního aktu uložení pamětních záznamů a knih do opravené věže bechyňského zámku. Jeho slova, „že mnoho čítal v bratrských knihách", však měla více než kvalitu četby manifestovat jeho veřejný příklon k Jednotě spadající do téhož roku. Zdá se totiž, že na dvoře v Bechyni se před jeho sňatkem s bratrskou šlechtičnou (1582) a před konverzí k Jednotě s knihami bratrské provenience setkáváme jen naprosto výjimečně. Svědčí o tom jednak soupis Vokovy osobní knihovny z roku 1573, kde z celkem 243 knih lze jen dvě identifikovat jako bratrské, jednak zanedbatelné množství dochovaných bratrských knih z tohoto období.[8] Omezený počet bratrských spisů doložených na bechyňském dvoře tedy sice nesvědčí ve prospěch Vokových čtenářských zálib v této oblasti, jejich zaměření zato naznačuje něco jiného: už v Bechyni se totiž téměř výhradně setkáváme s bratrskými konfesemi, které se později staly jedním z preferovaných okruhů Vokova knižního sběratelství. Není proto vyloučeno, že už tehdy se formoval Rožmberkův sběratelský přístup k bratrské literatuře, který se naplno rozvinul o dvacet let později.

---

[6] K osobnosti Petra Voka shrnujícím způsobem Jaroslav Pánek, Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance, Praha 1989; Jaroslav Pánek, Poslední Rožmberk. Životní příběh Petra Voka, Praha 1996.

[7] Pánek, Poslední Rožmberkové. Velmoži, s. 214; Jaroslav Pánek, Poslední Rožmberkové a Morava, in: Z kralické tvrze 15, 1988, s. 7–23.

[8] Soupis bechyňské knihovny je uložen v Třeboni: Státní oblastní archiv (CR – z Rožmberka, 20a, fol. 72r–76r), záznam bratrských knih tamtéž, fol. 75v č. 226 a 228); dochovaný Vokův bechyňský exemplář (soupis II /17) se dochoval ve Västerås: Stifts- och landsbiblioteket (B_5 447).

I přes nutnost střízlivého hodnocení Vokova vztahu k bratrské literatuře je jasné, že po sňatku s Kateřinou z Ludanic a jeho vstupu do Jednoty o dva roky později přestaly být bratrské spisy na bechyňském dvoře zvláštností. Je zjevné, že zastoupení tiskařské produkce kralické tiskárny z osmdesátých let v rožmberské knihovně silně vzrostlo, a to v protikladu se zjevným opomíjením starší produkce tiskárny v Ivančicích. Produkce ivančické tiskárny byla v rožmberské knihovně zastoupena jen dvěma tisky (soupis II/8 a 14).[9] Jen jediná kniha z dochovaných bratrských exemplářů je ozdobena aliančním supralibros Kateřiny a Petra Voka. Jednalo se o bratrskou *Obranu kancionálu* vydanou v Kralicích 1588 (soupis II/27). V kontextu rožmberského užívání supralibros však tato skutečnost svědčí pouze o jediném: kniha byla získána v době jejich manželství.

Je více než pravděpodobné, že i Kateřina, příslušnice tradičně bratrského rodu Ludaniců, si do Bechyně přinesla i vlastní bratrské knihy.[10] Přestože konkrétní doklady nemáme, můžeme v této souvislosti uvažovat o některých bratrských tiscích pocházejících z první poloviny 16. století, které zachycuje katalog Václava Březana. Přestože od příchodu Kateřiny do Bechyně (1582) do Březanovy katalogizace uběhlo více než dvacet let, během nichž byl knižní fond příležitostně rozšiřován i o tyto starší spisy, rozsah, charakter a především stáří těchto knih nasvědčují spíše tomu, že nešlo jen o výsledek akviziční činnosti Petra Voka. Jednalo se především o rukopisy a tisky věroučných děl Jana Augusty a Lukáše Pražského, mimo jiné se v rožmberské knihovně nacházel opis Lukášova díla O *naději* (soupis I/2), vzniklý krátce po autorově smrti (1537). Věroučným otázkám je věnován i rozsáhlý konvolut pěti anonymních rukopisů a dvou tisků pocházející pravděpodobně také z první poloviny 16. století (soupis I/10–11, 14–17). Ostatně pokud jde o převažující způsob tehdejší akvizice, vše nasvědčuje tomu, že po celá 80. a 90. léta zřejmě Petr Vok bratrské knihy nijak systematicky nevyhledával a získávány byly především příležitostnými a nahodilými koupěmi či darem.

Tímto způsobem se do rožmberské knihovny pravděpodobně dostalo i několik bratrských rukopisů polské provenience, které však byly v 80. letech 16. století přeloženy do českého jazyka a primárně tedy byly určeny

[9] Pro rožmberský dvůr byl roku 1589 zakoupen i kancionál vydaný v Ivančicích 1576; Petr Vok jej pravděpodobně daroval Žerotínovi (v roce 1609 se už tento exemplář v rodové knihovně Rožmerků nenacházel). Podle Bedy Dudíka, Karl's von Žerotín Böhmische Bibliothek in Breslau, Praha 1877, s. 226 se tato kniha ještě v 19. století nacházela ve Wrocławi: Biblioteka Uniwersytecka (2 K 234), dnes je tento exemplář bohužel nezvěstný.

[10] K osobnosti Kateřiny více Zdeněk Vybíral, Rezidence a dvůr pánů z Ludanic ve druhé polovině 16. století, in: Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku (Opera historica 7), 1999, s. 383–407.

pro české prostředí. Šlo o tři díla známého polského seniora Šimona Bohumila Turnovského (dva česky, jeden polsky) a jeden český překlad tiskem vydaného polského spisu Jakuba Niemojewského (soupis I/4). Tento kalvínský šlechtic patřící ke kujavské církvi, která se od šedesátých let s polskou větví Jednoty bratrské sjednotila, vydal svůj spis na obranu Jednoty bratrské a Jana Husa tiskem v Krakově již v roce 1569,[11] český rukopisný překlad z rožmberské knihovny vznikl až v roce 1586 a jako jeden z mála se dochoval do dnešních dnů. Na rozdíl od Niemojewského polemiky, která byla určena široké veřejnosti, byly spisy Turnovského adresovány jen členům Jednoty a tiskem nevyšly.[12] V rožmberské knihovně se nacházel věroučný spis o Jednotě (soupis I/6), dále polemická odpověď adresovaná polskému jezuitovi a Turnovského současníkovi Stanisławu Sokołowskemu (soupis I/5). Rukopis Turnovského kázání, které pronesl na sněmu ve Varšavě v roce 1582, zůstal jediný v polském jazyce (soupis I/7). Přestože nevíme, kdy a za jakých okolností se tyto zajímavé rukopisy staly součástí rožmberské knihovny, zdá se nejvíce pravděpodobné, že některé bratrské spisy mohl Rožmberkovi věnovat bratrský sbor v Lipníku nad Bečvou, jehož patronem se Petr Vok po sňatku s Kateřinou z Ludanic stal, a který měl k Polsku blízko nejen geograficky. Ostatně polemický a obranný charakter těchto „polských" rukopisů příhodně doplňoval složení rožmberské bratrské sbírky, v níž se tento typ bratrské literatury – přestože nepatřil k prioritám literární činnosti Jednoty – podle všeho stával jedním z nejvyhledávanějších typů literatury.

Mezi bratrské apologetické spisy můžeme s největší pravděpodobností zařadit i Březanův záznam rukopisu, jehož anonymní pisatel reagoval na protibratrský spis litomyšlského jezuity Václava Brosia vydaného v Litomyšli v roce 1589 (soupis I/13)[13]. Březan sice přímo nezaznamenal, že jde o bratrský spis, charakter zápisu však tomu odpovídá. Přestože se ani tento rukopis nedochoval, je Březanův záznam dokladem, že – na rozdíl od mí-

[11] O obsahu tištěné předlohy podrobně Jaroslav Bidlo, Jednota bratrská v prvním vyhnanství, část III. (1572–1586, Praha 1909, s. 121–123.

[12] Bidlo, Jednota bratrská, s. 174–183; Jaroslav Bidlo, Vzájemný poměr české a polské větve Jednoty bratrské v době od r. 1587–1609, Časopis Národního muzea 41–42 (1917–1918), s. 166n; Jolanta Dworzaczkowa, Bogumił Symeon Turnowski, in: Wielkopolski słownik biograficzny, Warszawa – Poznań 1981, s. 777–778; Franciszek Maxymilijan Sobieszanski, Szymon Teofil Turnowski, in: Encyklopedyja powszechna 25, Warszawa 1867, s. 749–750. Za pomoc s bibliografickou identifikací zmíněných rukopisů a zpřesnění citací vážících se k Turnovského osobě srdečně děkuji Otu Halamovi, Th.D.

[13] Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. Století, II, red. Zdeněk Tobolka – František Horák, Praha 1925–1967, č. 1302.

nění pozdějších historiků – bratrské obrany na Brosiovy výpady existovaly, byť se šířily pouze rukopisně.

Počátek 17. století

V okamžiku, kdy se Petr Vok z Rožmberka začal na počátku 17. století aktivně angažovat v politických otázkách, jeho význam pro Jednotu bratrskou výrazně vzrostl. Je příznačné, že současně se výrazně měnila i podoba rožmberské bratrské sbírky. Do té doby spíše nahodilý soubor získává obrysy skutečné sběratelské kolekce: dosavadní knihy byly uspořádány a další byly poměrně systematicky vyhledávány a získávány. Vznikaly i opisy starých nedostupných exemplářů, rukopisných autorských děl či bratrských kancionálů. Cílevědomá akvizice bratrské literatury sice podléhala vrchnímu dozoru samotného Rožmberka, bezprostřední vliv na strukturu nakupovaných spisů dle všeho získávalo stále více lidí z Rožmberkova okolí: šlo o spřátelené bratrské šlechtice, duchovní a kazatele Jednoty bratrské a Vokova knihovníka Václava Březana.

Velký vliv na akvizici měl přirozeně knihovník Březan, sám rigidní člen Jednoty bratrské. Své jednoznačné náboženské cítění ostatně dokázal vyjádřit i během tak nezáživné a zdánlivě neideologické práce, jako byla katalogizace rožmberské knihovny. Ve srovnání s jinými knihami věnoval Březan těm bratrským mimořádnou pozornost a do katalogu zapisoval nejen obvyklé údaje o autorovi, titulu a místu a roku vydání, ale přidával i další. Velice často například zaznamenával typ jejich vazby, pořadí vydání, doplňoval údaje o tiskárně, či dokonce o bratrské provenienci u děl, která vyšla v utajení bez udání jména tiskaře. Ostatně Březanovo obvyklé zdůraznění bratrského původu některých spisů (např. *Spisové bratří českých…*) hovoří za vše.

V pozadí hektického budování rožmberské sbírky bratrských knih na počátku 17. století můžeme tušit několik důvodů, které jsou uvedeny v následující části tohoto příspěvku.

Nezanedbatelný vliv mělo **sběratelské hledisko**, pro rožmberský dvůr ostatně charakteristické. Jak jsem se již zmínila, archivní doklady svědčí o tom, že na počátku 17. století nakupoval Petr Vok za asistence Václava Březana poměrně často starší rukopisy a tisky, které měly poměrně plánovitě doplnit a rozšířit starší základ této části sbírky. Pro sběratelské důvody těchto pozdních akvizic hovoří fakt, že se jednalo zejména o bratrské konfese a apologetické spisy, které se v rožmberské knihovně objevovaly již

dříve. Díky tomuto sběratelskému úsilí bylo na počátku 17. století v rožmberské bibliotéce vytvořena jejich podivuhodná sbírka, a to včetně těch, jež byly vydány v zahraničí.[14] Je zajímavé, že mezi nimi nebyla známá konfese vydaná v Boleslavi roku 1536. Ještě zajímavější je fakt, že se v rožmberské knihovně nacházel opis konfese habrovanské sekty, kterou vydal Jan Dubčanský v Lulči roku 1536. Petr Vok ji nechal opsat na počátku 17. století na podnět Václava Březana, který ji zřejmě mylně považoval za bratrskou (soupis I/18).

Rožmberský smysl pro knižní sběratelství se projevil i na **vnější podobě knih**. Byl to právě Petr Vok, který nechal vytvořit propracovaný systém rodových supralibros – jejich množství (19) nedosáhla žádná jiná česká šlechtická knihovna.[15] Pro bratrské knihy bylo v letech 1608–1609 používáno speciální iniciálové supralibros doplněné biblickým výjevem a motivem olivy.[16] Od dosavadního systému rožmberských supralibros se svým stylem výrazně odlišovalo a není vyloučeno, že jeho vzorem byla výzdoba knih členů Jednoty, se kterými byl Petr Vok ve styku (Václav Budovec nebo rožmberský kazatel Matěj Cyrus).[17] Ostatně Březanovy popisy v katalogu, a především pak dochované exempláře, svědčí o tom, že vazbám bratrských tisků byla věnována mimořádná pozornost. Ta se týkala nejen typu supralibros, ale i celkového provedení vazby a výběru materiálu. Zvlášť významná díla, především ta biblického charakteru, se dočkala vazby skutečně reprezentativní: například rožmberská kralická šestidílka, dochovaná v Knihovně Národního muzea, byla opatřena vazbou se stříbrným kováním (soupis II/6). Pokud bylo nakoupeno vícero exemplářů, jako tomu bylo například u *Nového zákona* z roku 1596, byl jeden opatřen nákladnou vazbou se stříbrným kováním a další byly svázány již do tradičního a také lacinějšího pergamenu zdobeného zlaceným supralibros (soupis II/41).

Při formování rožmberské sbírky hrál významnou roli také Rožmberkův **osobní kontakt** s českobratrskými duchovními. Prostřednictvím bratrských seniorů a kazatelů a také některých výrazných osobností bratrské šlechty se na rožmberský dvůr dostalo hned několik zajímavých děl. Ve

[14] Přehled dochovaných bratrských konfesí viz Mirjam Bohatcová, Nález dalších litomyšlských tisků z počátku 16. století (Edice neznámých bratrských konfesí a nezvěstného spisu bakaláře Prokopa z Jindřichova Hradce), Časopis Národního muzea, řada historická 150/3–4, 1981, s. 138–152.

[15] Isak Collijn, Rožmberská knihovna, Praha 1913; Isak Collijn, Nové příspěvky k dějinám Rožmberské knihovny, Praha 1926; Isak Collijn, Nya bidrag till det Rosenbergska biblioteket, Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 13, 1926, s. 63–71.

[16] Pavlína Hamanová, Z dějin knižní vazby, Praha 1959, s. 104.

[17] Veselá, Knihy, s. 90; Bohumír Lifka, Exlibris a supralibros v českých koruních zemích v letech 1000 až 1900, Praha 1982, s. 88.

Vokově vlastnictví se například ocitl rukopis teologického traktátu biskupa Bartoloměje Němčanského (soupis I/3). Ten studoval v 80. letech 16. století v Heidelberku a ve Štrasburku společně s pozdějším rožmberským knihovníkem Václavem Březanem. Není sice vyloučeno, že se jeho rukopis do Vokovy sbírky dostal právě prostřednictvím Březana, pravděpodobnějším prostředníkem však zřejmě byl Václav Budovec, na jehož panství se Němčanský od r. 1604 ukrýval. Výměna rukopisů totiž nebyla mezi těmito dvěma šlechtici nijak výjimečná: sám Petr Vok požádal v roce 1608 Budovce o zapůjčení souboru jeho vlastních – dosud nepublikovaných – děl.[18] Vok nechal Budovcovy autografy pro svou rodovou knihovnu přepsat hned ve dvou exemplářích: první z nich byl narychlo provedený opis, druhý, který se šťastně dochoval do dnešních dnů, byl již reprezentativním kaligrafickým rukopisem ve foliovém formátu (soupis I/1).

Ale i představitelé tehdejší Jednoty dokázali využít sblížení Petra Voka s Jednotou na počátku 17. století ke svému mediálnímu zviditelnění. Kalvinizující se bratrská církev se otevírala společnosti a přála si zpřístupnit informace o svém učení širší veřejnosti. Tohoto úkolu se ujal biskup Matouš Konečný a v roce 1611 vydal známou *Knihu o povinnostech křesťanských* (soupis II/16). Není náhoda, že své dílo v předmluvě věnoval právě Petru Vokovi z Rožmberka. Svou funkci ochránce a štítu Jednoty tak jméno jihočeského šlechtice sehrálo i o rok později v druhém vydání Konečného knihy, přestože byl již Rožmberk mrtev.

Význam Vokovy politické a společenské autority si ostatně uvědomoval i bývalý rožmberský kazatel a bratrský biskup Matěj Cyrus. Udržoval s Petrem Vokem úzký kontakt i poté, co odešel z rožmberských služeb a mimo jiné si od Rožmberka půjčoval i knihy. Po mecenášově smrti vydal Cyrus v české a latinské verzi pohřební kázání, které pronesl při posledním rozloučení s Vokem v třeboňském kostele v lednu 1612.[19] Jeho cílem bylo nejen zprostředkovat atmosféru a symbolický charakter pohřební slavnosti vykonané v bratrském duchu, ale i vytvořit rovnocenný protipól k protireformační literatuře „ars moriendi", jejíž obliba v katolickém světě tehdy citelně vzrůstala. Latinská verze, vydaná u kalvinských tiskařů v Ha-

[18] K obsahu Budovcova konvolutu více Veselá, Knihy, s. 186.

[19] Matěj Cyrus, Artium universarum excellentissima Ars bene beateq: Moriendi … Praha 1612 (Knihopis č. 4281); s týmž názvem vyšlo v Hanau 1613 (VD 17–23:233699U) – vzhledem k datu vydání se Cyrovy knihy již nestaly součástí rožmberské knihovny; Annemarie Enneper, „LUGET OMNIS CZECHIA TELLUS". Tod und Begräbnis des letzten Herrn von Rosenberg in der neulateinischen Ars moriendi und Appendix des Matěj Cyrus, Folia Historica Bohemica 21, 2005, s. 67–82.

nau, měla nejen rozšířit okruh případných recipientů, ale i manifestovat sblížení české Jednoty s kalvínskými náboženskými směry.

Zastáncem tohoto sblížení byl ostatně bezesporu i samotný Petr Vok, jeho úzké vztahy s anhaltským vévodou Kristiánem jsou dostatečně známé. Pro svou knihovnu nechal Rožmberk například pořídit i český překlad tiskem vydané univerzitní teze, kterou na ženevské univerzitě proslovil stejnojmenný syn Vokova politického spojence Kristiána I. z Anhaltu-Bernburgu (vyšlo v Amberku 1609).[20] Překlad byl svěřen bratrskému kazateli Šimonu Věrníkovi, který byl mimo jiné pověřován i nákupem bratrské literatury na Moravě a bratrské knihy pro rožmberskou knihovnu i vázal. Amberk, sídelní město anhaltských vévodů, Rožmberk pravidelně využíval i jako místo vydání pro knihy, které z praktických či politických důvody nemohly vyjít na území Čech. Petr Vok například v Amberku zajistil cizojazyčné vydání České konfese, kterou s jeho svolením vytiskla Jednota v Kralicích v roce 1608 a není vyloučeno, že právě v Amberku vyšlo v roce 1606 dílo s protijezuitským zaměřením *Commonitorium*, jež sestavil Vokův německý sekretář Theobald Höck a které Rožmberk tajně financoval.[21] Exempláře této knihy, dopravené tajně do Třeboně, byly určeny k distribuci pouze důvěryhodným osobám.

Je tedy zjevné, že od počátku 17. století, kdy se Petr Vok plně vložil do světa zákulisních politických jednání, si rovněž plně uvědomil sílu tištěného slova a začal ji plánovitě využívat. Ve velké míře začal jako ovlivňovací prostředek používat také bratrské spisy, které se často stávaly předmětem k obdarování. V první řadě byly určeny spřáteleným bratrským šlechticům a blízkým osobám. Vedle Václava Budovce z Budova jím byl bezesporu i Karel starší ze Žerotína, bohužel dnešní stav jejích dochování a nedostatek dobových pramenů nám však neumožňují činit hlubší závěry.[22] Václav Březan do katalogu poznamenal, že tři měsíce před svou smrtí věnoval Petr Vok své oblíbené dvorní dámě Zuzaně Vojířové z Va-

[20] Johann Kasimir von Anhalt-Dessau; Christian II. Von Anhalt-Bernburg; Friedrich Moritz von Anhalt, De officio principis orationes tres, Amberg 1609 (VD 17–547:656205M), Václav Březan, Filosofie: fol. 1409.

[21] Veselá, Knihy, s. 90–91.

[22] Torza žerotínské knihovny se nachází rozptýlené v historickém fondu wroclawské univerzitní knihovny, více pozn. č. 10 a Zdeněk Tobolka, Žerotínská knihovna, Praha 1926; Jindra Planková, Osudy knihovny Karla staršího ze Žerotína, Duha 2, 2002, s. 2–6; k dochování Budovcovy knihovny Pravoslav Kneidl, Trosky knihovny Václava Budovce z Budova, in: Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví 1971, s. 369–380.

covic bratrské písně z roku 1590, ona mu na oplátku darovala písně jiné, vydané v roce 1581.[23]

Přestože skutečné doklady výměny či darů bratrské literatury na rožmberském dvoře patří spíše k výjimečným svědectvím, o značném rozsahu toho způsobu „komunikace" nemůže být pochyb. Svědčí o ní například hromadné nákupy tisků z Kralic, doložené zejména pro léta 1607–1610. Na rozdíl od Žerotína, jemuž kraličtí tiskaři sami posílali svá díla, si Rožmberk přísun knih z Moravy zajišťoval sám. Nákupem bratrských tisků v Kralicích byl opakovaně pověřován již zmíněný Šimon Věrník, který obstarával jak aktuálně vydanou literaturu, tak i několik let starou **kralickou produkci**, a to v počtu mezi čtyřmi až deseti exempláři.[24] Část z nich byla umístěna do knihovny, řada však putovala dále mezi spřízněné osoby. O podobných záměrech s nakupovanou literaturou ostatně svědčí i zmínka Václava Březana dochovaná v účetním materiálu týkající se většího nákupu německý bratrských písní vydaných roku 1606. Knihovník si na účet poznamenal, že je „J. M. Pan ku poctě Boží v jisté místo obratiti úmyslu býti ráčí".

Zdá se však, že i v případě nadprůměrně zastoupené kralické produkce byly v rožmberské knihovně preferovány určité oblasti. Například ačkoli bylo pro ediční program ivančicko-kralické tiskárny typické už od počátku 16. století soustavné vydávání hymnologických textů (kancionálů), tento druh bratrských knih byl Rožmberky opomíjen až do osmdesátých let. Poté byly nově vydávané kancionály naopak kupovány i ve vícero exemplářích a v rožmberské sbírce se nakonec nacházelo pět různých kralických vydání (soupis II/14–15, 30–32) a dva nedatované rukopisy (soupis I/8 a 9). V pozadí můžeme tušit snahu o zajištění rozvoje rožmberské kapely a její měnící se zaměření: bezpochyby právě pro tyto potřeby vznikly i dva opisy bratrských kantilén. Podobný důraz byl na počátku 17. století kladen i na získávání knih s biblickými texty: kralická vydání byla v rožmberské knihovně zastoupena téměř v úplnosti. Reprezentativní zastoupení měla i pastorační literatura, katechismy a samozřejmě konfese (Petr Vok zakoupil prostřednictvím Věrníka hned deset exemplářů poslední bratrské konfese z roku 1607.).

Díky Rožmberkově rozsáhlé akvizici a Březanově pečlivosti při zpracování katalogu máme záznamy i o několika tiscích z Kralic, které jinak známy nejsou, a rozšiřují tak naše znalosti bratrské vydavatelské produkce. V případech děl známého obsahu (modlitby, postila a biblické rejstříky)

[23] Březan tuto výměnu, podniknutou až po vzniku katalogu, dodatečně zapsal na Březan, Filosofie: fol. 1795 a 1798.

[24] Třeboň: Státní oblastní archiv (CR – z Rožmberka, 20a, fol. 286, 302, 376, 377 atd.)

nelze samozřejmě vyloučit Březanův omyl při přepisu datace, samozřejmě mohl mít v ruce i defektní exemplář.[25] Přinejmenším v jednom případě – *Rhetorica Česká, od Bratřj Českých wydaná aneb Kompendium Rhetorices* – se však jedná o spis, jehož název neodpovídá žádnému ze známých bratrských děl (soupis II/36). Z roku jejích údajného vydání (1604) navíc neznáme žádnou knihu vydanou v Kralicích, což hovoří spíše ve prospěch existence tohoto kralického tisku.

Vedle oficiálních tiskáren (především Ivančice a Kralice), kde vycházely knihy určené pro interní potřebu Jednoty bratrské a pro vzdělávání jejích členů, byly ostatní knihy (polemické a určené pro širší veřejnost) vydávány i v jiných tiskárnách.[26] Petr Vok však skutečně preferoval produkci kralické tiskárny a knihy členů Jednoty bratrské vydávané mimo ni se v rožmberské knihovně objevují jen v menší míře: mezi ně patří i neznámý pražský tisk německého pohřebního kázání Jana Jafeta nad tělem blíže nejmenovaného Slavaty z roku 1590, který opět známe jen z Březanova katalogu (soupis II/9).

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že přestože obsahovou skladbu bratrské sbírky v rožmberské knihovně bratrské okolí Petra Voka nesporně ovlivňovalo, její celkový charakter závisel na proměnlivém osobním vztahu Petra Voka k této církvi a na jeho stoupající osobní politické angažovanosti, která se časově shodovala s dobou horečného budování a uspořádání rožmberské knihovny pod vedením Václava Březana na počátku 17. století, kdy se po období nahodilých a nesystematických akvizic výrazně změnila i podoba a velikost bratrské kolekce. Je možné konstatovat, že v pozadí budování tohoto souboru přitom více než náboženské důvody hrálo zásadní roli sběratelské hledisko, byť kombinované s politickými a společenskými motivy.

[25] Březanovy záznamy byly konzultovány se soupisem kralické a ivančické produkce u Mirjam Bohatcová, Ediční program ivančické a kralické tiskárny bratrské, Z kralické tvrze 10 (1978–79), s. 19–21. Neznámá vydání: soupis II/33 (může jí o Březanův omyl v dataci při katalogizace postily Ondřeje Štefana (vyd. 1575), případně může i jít o její rukopisný přepis); soupis II/34 (Bohatcová eviduje vydání této liturgické příručky pouze pro roky 1597 a 1615); soupis II/25 (může jít o defektní exemplář jinak známého vydání).

[26] Bohatcová, Ediční program, s. 11.

Soupis I: bratrské rukopisy uvedené v katalogu Václava Březana

(za pomoc s identifikací některých bratrských rukopisů srdečně děkuji Otu Halamovi, Th.D.)

1. Budovec z Budova, Václav
   Kronyka duchownj. Jtem Proti Alkoránu Tureckýmu y ginj spisowé, přepsanj rukau Pawla Lhenickýho, Jtem in 8. rukau Wácslawa Burdy.
   Březan, Teologie: 35
   Brno: Moravský zemský archiv (G 10–301)
   Opis Budovcova díla vydaného později tiskem: Anti-Alkoran, Praha 1609. (Knihopis č. 1360)

2. Lukáš Pražský
   O Naděgi. Leta Paně 1537 w Pokussenj Za Krále Ferdinanda sepsano.
   Březan, Teologie: 326
   Josef Theodor Müller, Dějiny Jednoty Bratrské, I, Soupis Lukášových spisů s. 335 č. 10 a s. 336, č. 16.

3. Němčanský, Bartoloměj
   Dispositio aneb Rozdělenj Svaté Passige
   Březan, Teologie: 276

4. Niemojewski, Jakub
   Odpověď na knihu kněze Benedykta Herbesta, kterúž psal proti Confessý Bratřj Českých: Y na haněnj a Bludařovánj Husa.
   Březan, Teologie: 131
   Brno: Moravský zemský archiv (G 10–302)
   Český překlad Niemojewskeho tisku: Odpowiedzią na ksiażki księdza Benedykta Herbesta…, Krakau 1569.

5. Turnovský, Šimon Bohumil
   Odpověď Kněžy Sokolovi na geho Kázánj o Postu.
   Březan, Teologie: 340
   Český překlad Turnovského spisu: Odpowiedź kaznodziei ewangelickiego na kazania ks. Stanislawa Sokołowskiego, kazanie miane w Warszawie 8 Lutego 1582 r.

6. Turnovský, Šimon Bohumil
Poznamenánj krátké některých otázek o cýrkvi Božj.
Březan, Teologie: 340
Český překlad Turnovského spisu: Poznaczenie krótkie niektórych kwestyj o kościele Bożym, z kazania ewangelickiego w Warszawie na sejmie 1585 r. mianego

7. Turnovský, Šimon Bohumil
Kázánj o Starozákonjch i Novozákonjch faryzeich na sněmě v Varšavě 1582. polsky
Březan, Teologie: 340
Přepis Turnovského spisu: O faryzeuszach starozakonnych i nowozakonnych, kazanie miane w Warszawie na sejmie d. 14. listopada 1582.
K identifikaci Turnovského rukopisů: Herrnhut, Archiv Unitatis, AB II R 1 N° 6; Jaroslav Bidlo, Jednota bratrská v prvním vyhnanství I, 1900, s. 264–265; IV, 1932, s. 126; Andrzej Wojtkowski, Rękopisy Szymona Teofila Turnowskiego, Reformacja w Polsce 6, 1934; Johann Heinrich Zedler, Grosses vollständiges Universallexicon aller Wissenschafften und Künste, XLV, col. 1952.

Anonymní:

8. Kantylény y některé Motéty z kancyonálu Bratrskýho 4 et 5 vocum Psané.
Březan, Filosofie: 1847

9. Kantyleny druhé též na některé Pjsně z téhož Kancyonálu wssité bez Powlecenj V. Partes.
Březan, Filosofie: 1847

10. Mandát nowý Gežisse Krysta.
Březan, Teologie: 326

11. Negwětssý a negpředněgssý rozdjlowé, mezy čistým Včenjm Ewangelitským a Modlařstwým Papežským.
Březan, Teologie: 326

12. O Rozličnosti Obrazu.
    Březan, Teologie: 326

13. Odpověd na Otázky Witolida Poskoka, kterúž nazwal Koulj Danielowú. Ozwánj krátké proti Kněžy Wácslawowi Brozyowi.
    Březan, Teologie: 282
    Reakce na spis Václava Brosia, Koule Danielova…, Litomyšl 1589 (Knihopis č. 1302)

14. Prokázánj swětlé, že Cýrkew Swatá a učitelé gegj ne wyznáwagj aby Člowěčenstwj Krystovo bylo nestwořené.
    Březan, Teologie: 326

15. Psaní učiněné, od Bratřj Starssých Panúm Pražanúm.
    Březan, Teologie: 326

16. Spis obsagujícy Otázku: Člowěčenstwj Krystowo z Marye wzaté, gestli stwořenj či nenj. 1564.
    Březan, Teologie: 326
    Nejspíše jde o opis spisu bratra Lukáše Pražského s incipitem: „Týžeš se najmilejší, proč Syn Boží Duchem svatým v životě Panny vtělil se etc.“, který je obsažen v Aktech Jednoty bratrské (AUF V, 48a–54b).

17. Wěčnýho Božskýho Magestátu Deklaracý proti Papežowi Pawlovi III.
    Březan, Teologie: 326
    Pravděpodobně jde o opis jazykově českého tisku vydaného roku 1546. (Knihopis č. 1844)

18. Od Bratři starssých malé stránky, ginák Lyleckých neb Habrowanských Wyznanj wjry křesťanské psána rukau Pawla Načelka a wydana Leta 1536…
    Březan, Teologie: 118
    Nejde o bratrský rukopis, nýbrž o opis tištěné konfese vydané sektou Jana Dubčanského roku 1536 v Lulči (Knihopis č. 233); Martin Rothkegel, Mährische Sakramentierer des zweiten Viertels des 16. Jahrdhunderts: Matěj Poustevník, Beneš Optát, Johann Zeising (Jan Čížek), Jan Dubčanský ze Zdenína und die Habrovaner (Lulčer) Brüder [= Bibliotheca Dissidentium Tomus XXIV], Baden-Baden & Bouxviller 2005, s. 201, č. 13.

Soupis II: bratrské tisky uvedené v katalogu Václava Březana

Údaje o bratrských tiscích vydaných na území Čech a Moravy byly již publikovány v rámci Soupisu tiskařských bohemik v rožmberské knihovně (Příloha I v knize L. Veselé, Knihy na dvoře Rožmberků, Praha 2005, s. 263–306).

1. Augusta, Jan
   Knížka tato bez tytule j[es]t o to[m]to. Jestlito … člověk jistotně věděti mohl, že spasen bude … [Litomyšl, Alexandr Plzeňský], 1534.
   Březan, Teologie: 0450. – Knihopis: č. 846.
   Stockholm [SE]: Kungliga biblioteket (173 Dd Luther M., Knieha Eklezyastykus)

2. Augusta, Jan
   Ohlášení proti Petru Zásadskýmu. Litomyšl, [Alexandr Plzeňský], [1535–1545].
   Březan, Teologie: 0480. – Knihopis: 848.

3. Augusta, Jan
   Pře Jana Augusty a kněžstva kališného … S.l.t.n, (1543).
   Březan, Teologie: 0328. – Knihopis: č. 850.
   Stockholm [SE]: Kungliga biblioteket (RAR: 173 G Augusta J, Pre Jana)

4. Bible
   Bible kralická jednodílná… [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské, 1596].
   Březan, Teologie: 0144. – Knihopis: č. 1109.

5. Bible
   Bible kralická šestidílná – Nový zákon. [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské, 1601].
   Březan, Teologie: 0144. – Knihopis: č. 1108.

6. Bible
   Bible kralická šestidílná … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské, 1579–1594].

Březan, Teologie: 0143. – Knihopis: č. 1107.
Praha [CZ]: Knihovna Národního muzea (34 D 1 / VI)

7. Confessio
Confessio aneb počet z víry z učení i náboženství křesťanského … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské, 1607].
Březan, Teologie: 0403. – Knihopis: č. 1606.
Västerås [SE]: Stifts- och landsbiblioteket (B_5 459)
Strängnäs [SE]: Domkyrkanbiblioteket (O. 46)

8. Confessio
Confessio fratrum Bohemicorum. Počet z víry a z učení … [Ivančice, Tiskárna Jednoty bratrské], (1574).
Březan, Teologie: 0392. – Knihopis: č. 1603.
Strängnäs [SE]: Domkyrkanbiblioteket (O. 45)

9. Jaffet, Jan
Zwo Kurtze vermanungen bey dem Begrebnus deß Herrn Slawata. Praha, s.t.n., 1590.
Březan, Teologie: 0240. – Ciz. boh.: neeviduje.

10. Kabátník, Martin
Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta … [Litomyšl], (Alexandr Plzeňský), 1542.
Březan, Historie: 0813. – Knihopis: č. 3643.
Stockholm [SE]: Kungliga biblioteket (173 Dd Luther M., Knieha Eklezyastykus)

11. Kapita, Jan
Postyla, to jest kázání, kteráž … přes celý rok činěna bývají. … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské ?], 1586.
Březan, Teologie: 0294 (s.v. Postylly Bratrské …). – Knihopis: č. 3770.

12. Katechismus
Katechysmus. Obnovený léta páně M. DC. IV. [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské], 1604.
Březan, Teologie: 0557. – Knihopis: č. 3833.
Västerås [SE]: Stift- och landsbiblioteket (B_6 485)

13. Katechismus
Katechysmus. [Kralice?, Tiskárna Jednoty bratrské?, 1594–1609 ?].
Březan: neeviduje. – Knihopis: č. 3831.
Västerås [SE]: Stifts- och landsbiblioteket (118)
Stockholm [SE]: Kungliga biblioteket (173 L)

14. Kirchengesänge
Kirchengesang darinnen die Hauptartickel des christlichen Glaubens kurtz gefasset … sind … [Ivančice, Tiskárna Jednoty bratrské], 1566.
Březan, Filosofie: 1759. – Ciz. boh.

15. Kirchengesänge
Kirchengesänge, darinnen die Hauptartickel des christlichen Glaubens kurtz verfasset … sind … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské], 1606.
Březan, Filosofie: 1759. – Ciz. boh.

16. Konečný, Matouš
Kniha o povinnostech křesťanských … (Praha, Schumann Jan – officina, 1611).
Březan, Teologie: 0450. – Knihopis: č. 4281.

17. List
List od Bratří králi Ludvíkovi … poslaný … [Litomyšl, Pavel Olivetský z Olivetu], (1524).
Březan, Teologie: 459. – Knihopis: č. 4911.
Västerås [SE]: Stifts- och landsbiblioteket (B_5 447)
Stockholm [SE]: Kungliga biblioteket (173 Dd Luther M., Knieha Eklezyastykus)

18. Lukáš Pražský
List neb spisek starých Bratří dávno (1503) udělaný … S.l.t.n, (1542).
Březan, Teologie: 0328. – Knihopis: č. 5023.
Stockholm [SE]: Kungliga biblioteket (RAR: 173 G Augusta J, Pre Jana)

19. Lukáš Pražský
Sepsání … o mnohém a rozličném pokušení … S.l.t.n., s.a.
Březan, Teologie: 0326. – Knihopis: 5034 ?

20. Lukáš Pražský
Sepsání důvodů … o klanění a klekání před svátostí těla a krve boží … (Bělá pod Bezdězem, Oldřich Velenský z Mnichova), 1520.
Březan, Teologie: 0326 (s.v. Spis o pokloně …). – Knihopis: č. 5036.

21. Lukáš Pražský
Spis dosti činící z víry (latinskú řečí Apologia …). Mladá Boleslav, Mikuláš Klaudyán, 1518.
Březan, Teologie: 0326. – Knihopis: 5041.

22. Lukáš Pražský
Spis tento o původu i o pravdě kněžství trojího … Mladá Boleslav, Jiří Štyrsa, 1522.
Březan, Teologie: 0326 (s.v. Spis o původu …). – Knihopis: č. 5050.

23. Lukáš Pražský
Výklad na modlitbu Páně… [Litomyšl], (Pavel Olivetský z Olivetu, 1520).
Březan, Teologie: 0351 (s.v. Wýklad …). – Knihopis: č. 5057.

24. Modlitby
Modlitby, kteréž … v shromážděních svatých říkány bývají … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské], (1609).
Březan, Teologie: 0472. – Knihopis: č. 5808.

25. Modlitby
Modlitby, kterýchž podlé rozličných přičin we dny Modlitebné vžjwáno býti múže. od Bratřj wydané. S.l.t.n. s.a.
Březan, Teologie: 0472. – Knihopis: neeviduje.

26. Napomenutí
Napomenutí učiněné všechněm věrným … po všech sbořích v Jednotě. S.l.t.n, (1584).
Březan, Teologie: 0476. – Knihopis: č. 6013.

27. Obrana
Obrana mírná a slušná kancionálu bratrského, kterýž D. Václav Šturm neprávě zhaněl. … S.l.t.n, (1588).
Březan, Teologie: 282. – Knihopis: č. 6534.
Västerås [SE]: Stifts- och landsbiblioteket (B_4 491)

28. Odpověď
[Odpověď bratří na dvoje psani doktora, zvaného Augustinus Olomucensis …]. S.l.t.n, (1508).
Březan, Teologie. – Knihopis: č. 6546.

29. Otázky
Otázky o rozhřešení, zpovědí a přijímání těla a krve Páně … [Litomyšl], (Alexandr Plzeňský), 1536.
Březan, Teologie: 0480. – Knihopis: č. 6673.
Stockholm [SE]: Kungliga biblioteket (173 Dd Luther M., Knieha Eklezyastykus)

30. Písně
Písně duchovní evangelitské … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské], 1594.
Březan, Filosofie: 1788. – Knihopis: č. 12.868.

31. Písně
Písně duchovní evangelitské… [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské], 1581.
Březan, Filosofie: 1794. – Březan, Filosofie: 1795. – Knihopis: č. 12.866.

32. Písně
Písně duchovní evangelitské … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské], 1583.
Březan, Filosofie: 1794. – Březan, Filosofie: 1798. – Knihopis: č. 12.867.

33. Postila
Postyla bratrská. S.l.t.n, 1576.
Březan, Teologie: 0294. – Knihopis: neeviduje.

34. Rejstřík
Registřjk co se we Zbořjch Bratrských zpijwati a čjsti gmá. S.l.t.n, 1574.
Březan, Teologie: 0501. – Knihopis: neeviduje.

35. Rejstřík
Rejstřík písem svatých, kteráž se … v shromážděních společných čítají … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské], 1597.
Březan, Teologie: 0566. – Knihopis: č. 14.797.

36. Rhetorica
Rhetorica Česká, od Bratřj Českých wydaná aneb Compendium Rhetorices. S.l.t.n, 1605.
Březan, Filosofie: 1624. – Knihopis: neeviduje.

37. Řeči
Řeči boží … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské, 1597].
Březan, Teologie: 0360. – Knihopis: č. 15.164.

38. Řeči
Řeči boží … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské], 1604.
Březan, Teologie: 0360. – Knihopis: č. 15.166.

39. Uberinus, Sylvius
Odpověd na šest důvodů … Václava Šturma … Praha, Jiří Jakub Dačický, 1587.
Březan, Teologie: 0327. – Knihopis: č. 16.353.

40. Vysvětlení, Krátké a velmi pěkné
Krátké a velmi pěkné vysvětlení modlitby Páně učiněné od jednoho pobožného … muže … [Kralice?, Tiskárna Jednoty bratrské?], 1589?
Březan: neeviduje – Knihopis: neeviduje
Västerås [SE]: Stifts- och landsbiblioteket (B_6 485)
Stockholm [SE]: Kungliga biblioteket (173 L)

41. Zákon, Nový
Nový zákon v nově do češtiny přeložený … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské, 1596].
Březan, Teologie: 0538. – Knihopis: č. 17.116.

42. Žalmy
Žalmové neb zpěvové svatého Davida … v rytmy české … vyložení … [Kralice, Tiskárna Jednoty bratrské], 1598.
Březan, Filosofie: 1837. – Knihopis: č. 17.533.

43. Žalmy
Žaltář Davida Svatého … [Mladá Boleslav, Tiskárna Jednoty bratrské], 1581.
Březan, Teologie: 0538. – Knihopis: č. 17.560 (s nejistým místem vydání).

44. Žalmy
Žaltář Davida svatého. … Kralice, [Tiskárna Jednoty bratrské, 1579].
Březan, Teologie: 0360. – Knihopis: č. 17.559.

Použité zkratky:
Ciz. boh. = Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501 až 1800, I. Produkce tiskáren na dnešním území České republiky v 16. a 17. století, Úvod Anežka Baďurová, Praha: Knihovna Akademie věd České republiky, 2003. CD-ROM
Knihopis = *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*, II, red. Z. Tobolka – Fr. Horák, Praha 1925–1967.
s.l. = sine loco
s.t.n. = sine typographi nomine
s.a. = sine anno
s.v. = sub voce